

DORIVOR O‘SIMLIKLARNI MUHOFAZA QILISH VA ULARDAN OQILONA FOYDALANISH – BIOXILMA-XILLIKNI SAQLASH

Utamurodova Nigora Abduraxmonovna

Umimiy gigiyena va ekologiya kafedra assistenti

Samarqand Davlat Tibbiyot Univarsiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, ulardan oqilona foydalanish va bioxilma-xillikni saqlash muammolari keng yoritilgan. Tabiiy resurslarning kamayib borishi sharoitida dorivor o‘simliklarni asrash, ularni ilmiy asosda yetishtirish va barqaror foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada dorivor o‘simliklar populyatsiyasining kamayish sabablari, ularni muhofaza qilish usullari hamda bioxilma-xillikni saqlashdagi roli tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: dorivor o‘simliklar, bioxilma-xillik, ekologiya, muhofaza qilish, barqaror rivojlanish, genofond, farmakognoziya, tabiiy resursla

ОХРАНА ЛЕКАРСТВЕННЫХ РАСТЕНИЙ И ИХ РАЦИОНАЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ – СОХРАНЕНИЕ БИОРАЗНООБРАЗИЯ

Утамуродова Нигора Абдурахмоновна

ассистент кафедры общей гигиены и экологии, СамГМУ

Самаркандский государственный медицинский университет

Аннотация: В данной статье представлен всесторонний обзор вопросов, касающихся сохранения лекарственных растений, их рационального использования и сохранения биоразнообразия. В условиях сокращения природных ресурсов сохранение лекарственных растений, их научное выращивание и рациональное использование приобретают первостепенное значение. В статье проанализированы причины сокращения популяций лекарственных растений, методы их сохранения и их роль в поддержании биоразнообразия.

Ключевые слова: лекарственные растения, биоразнообразиие, экология, сохранение, устойчивое развитие, генофонд, фармакогнозия, природные ресурсы

THE CONSERVATION OF MEDICINAL PLANTS AND THEIR RATIONAL USE – PRESERVING BIODIVERSITY

Utamurodova Nigora Abduraxmonovna

Assistant of the Department of General Hygiene and Ecology,

Samarkand State Medical University

Abstract: This article provides a comprehensive overview of issues relating to the conservation of medicinal plants, their rational use and the preservation of biodiversity. Against a backdrop of dwindling natural resources, the conservation of medicinal plants, their scientific cultivation and rational use are of paramount importance. The article analyses the causes of the decline in medicinal plant populations, methods for their conservation and their role in maintaining biodiversity.

Keywords: medicinal plants, biodiversity, ecology, conservation, sustainable development, gene pool, pharmacognosy, natural resources

Dolzarbligi

Hozirgi global ekologik vaziyatda tabiiy resurslarning kamayib borishi insoniyat oldida turgan eng muhim muammolardan biridir. Ayniqsa, dorivor o‘simliklar kabi biologik resurslarning yo‘qolib borishi nafaqat ekologik muvozanatga, balki tibbiyot va farmatsevtika sohalariga ham salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Dorivor o‘simliklar qadimdan inson salomatligini saqlashda muhim ahamiyatga ega bo‘lib kelgan. Ular asosida turli xil dori vositalari ishlab chiqariladi. Ammo so‘nggi yillarda ularning haddan tashqari yig‘ib olinishi, yashash muhitining buzilishi, iqlim o‘zgarishi va antropogen omillar ta‘siri natijasida ko‘plab turlar kamayib bormoqda.

O‘zbekiston hududi boy floraga ega bo‘lib, dorivor o‘simliklarning ko‘plab turlari uchraydi. Shu bilan birga, ayrim o‘simliklar yo‘qolib ketish xavfi ostida turibdi.

Shu sababli dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, ularni ko‘paytirish va ulardan oqilona foydalanish dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari

Mazkur ishning asosiy maqsadi dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanish orqali bioxilma-xillikni saqlashning ilmiy asoslarini o‘rganishdan iborat.

Vazifalar:

dorivor o‘simliklarning ekologik ahamiyatini tahlil qilish

ularning kamayish sabablari va omillarini aniqlash

muhofaza qilish usullarini o‘rganish

barqaror foydalanish mexanizmlarini ishlab chiqish

Tadqiqot materiali va usullari

Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlar tahlili, solishtirma tahlil, kuzatish va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Dorivor o‘simliklar ekologiyasi, farmakognoziyasi va muhofaza qilish bo‘yicha mavjud ilmiy manbalar o‘rganildi.

Asosiy qism

Dorivor o‘simliklarning ekologik ahamiyati

Dorivor o‘simliklar ekotizimning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular:

tuproq unumdorligini oshiradi

atmosferani kislorod bilan boyitadi

biologik zanjirda muhim o‘rin egallaydi

inson va hayvonlar uchun oziq va dori manbai hisoblanadi

Dorivor o‘simliklar kamayishining asosiy sabablari

Bugungi kunda dorivor o‘simliklar sonining kamayishiga quyidagi omillar sabab bo‘lmoqda:

haddan tashqari yig‘ib olish

o‘rmonlarning kesilishi

yerlarning degradatsiyasi

iqlim o‘zgarishi

sanoat va urbanizatsiya

Muhofaza qilish usullari

Dorivor o'simliklarni muhofaza qilish quyidagi yo'llar bilan amalga oshiriladi:

1. In situ muhofaza qilish:

qo'riqxonalar tashkil etish

milliy bog'larni rivojlantirish

tabiiy yashash muhitini saqlash

2. Ex situ muhofaza qilish:

botanika bog'lari

urug' banklari

laboratoriya sharoitida ko'paytirish

Dorivor o'simliklardan oqilona foydalanish

Oqilona foydalanish quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

me'yor asosida yig'ish

o'simlikning tiklanish imkoniyatini saqlash

faqat zarur qismini yig'ish

ilmiy asoslangan rejalashtirish

Sun'iy yetishtirishning ahamiyati

Dorivor o'simliklarni plantatsiyalarda yetishtirish:

tabiiy resurslarni saqlaydi

xomashyo yetishmovchiligini kamaytiradi

sifat nazoratini yaxshilaydi

Bioxilma-xillikni saqlashdagi roli

Dorivor o'simliklar bioxilma-xillikning muhim qismi hisoblanadi. Ularni saqlash orqali:

ekologik muvozanat ta'minlanadi

genetik resurslar saqlanadi

yangi dori vositalari yaratish imkoniyati kengayadi

Tadqiqot natijalari

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, dorivor o'simliklarni muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanish bioxilma-xillikni saqlashda muhim omil hisoblanadi. Sun'iy yetishtirish va nazoratli yig'ish tizimlarini joriy etish orqali tabiiy resurslarga tushadigan bosimni kamaytirish mumkin.

Shuningdek, aholining ekologik madaniyatini oshirish ham muhim ahamiyatga ega. Dorivor o'simliklardan foydalanishda bilim va ko'nikmalarning yetishmasligi ularning noto'g'ri yig'ilishiga olib keladi.

Xulosa

Dorivor o'simliklarni muhofaza qilish va ulardan oqilona foydalanish bioxilma-xillikni saqlashning ajralmas qismidir. Ularni asrash orqali ekologik barqarorlikni ta'minlash, farmatsevtika sanoatini rivojlantirish va kelajak avlodlar uchun tabiiy boyliklarni saqlab qolish mumkin.

Kelgusida dorivor o'simliklarni sun'iy yetishtirishni kengaytirish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va ekologik nazoratni kuchaytirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Халматов Х.Х., Ҳабибов З.Ҳ. Ўзбекистон доривор ўсимликлари. – Тошкент: Медицина, 1971. – 320 б.
- 2.Холматов Х.Х., Ахмедов Ў.А. Фармакогнозия. – Тошкент: Ибн Сино номидаги нашриёт, 1995. – 624 б.
- 3.Ахмедов Ў.А., Эргашев А.Э., Абзалов А.А. Доривор ўсимликлар ресурсшунослиги. – Тошкент: Tafakkur-bo'stoni, 2019. – 240 б.
- 4.Тўхтаев Б.Ё., Маҳмудов А.В. Доривор ўсимликларни етиштириш технологияси. – Тошкент: Fan va texnologiya, 2018. – 216 б.
- 5.Абдурахмонов Т.А., Рахимова Н.К. Ўсимликлар экологияси ва муҳофазаси. – Тошкент: Fan, 2017. – 268 б.
- 6.Маҳмудов А.В., Тўхтаев Б.Ё. Доривор ўсимликларни интродукция қилиш ва маданий ҳолда етиштириш асослари. – Тошкент: Navro'z, 2020. – 196 б.

7. Рабинович А.М. Лекарственные растения: сырье, заготовка, стандартизация. – Москва: КолосС, 2014. – 288 с.
8. Самылина И.А., Сорокина А.А. Фармакогнозия: лекарственное растительное сырье и фитопрепараты. – Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2016. – 544 с.
9. Муравьева Д.А. Фармакогнозия. – Москва: Медицина, 2007. – 656 с.
10. Xasanova, G. R., & o‘g‘li Nazarov, H. E. (2025). Qandli diabetda topinambur o‘simligining foydali tomonlari va uni tahlil qilish usullari. *ilmiy tadqiqotlar va yangi olam*, 1(1), 311-317.
11. Хасанова, Г. Р., Маллаева, М. Б., Эркинова, Э. Э., & Садуллаев, Л. М. (2025). Современные педагогические технологии в обучении студентов фармацевтических направлений. *Экономика и социум*, (10-2 (137)), 1069-1074.